

AKO PSY

MĚNILI SVĚT

100 + 3

PRÍBEHY NAJZNÁMEJŠÍCH PSOV

SAM STALL

AKO PSY MENILI SVET

100 + 3

Originally published as: 100 Dogs Who Changed Civilization
© Quirk Productions, Inc., 2007

Text © Sam Stall, Pavol Fabian (pp. 172 – 183)
Illustrations © Zela Lobb, Miroslav Pavlíček (p. 173)
Photographs © Fotolia, Pixabay, Wikipedia, Pavol Fabian's archive
Slovak translation © Andrej Sebény and Alexandra Cighardová 2017
Slovak edition © Perfekt 2017

Sam Stall

AKO PSY MENILI SVET

Z anglického originálu *100 Dogs Who Changed Civilization*
preložili Andrej Sebény a Alexandra Cighardová.

Autor: **Sam Stall**, Pavol Fabian (s. 172 – 183)
Odborný lektor: MVDr. Pavol Fabian
Ilustrácie: Zela Lobb, Miroslav Pavlíček (s. 173)
Fotografie: Fotolia, Pixabay, Wikipédia, archív Pavla Fabiana
Jazykové redaktorky: Dáša Jajcayová a Katarína Zitová
Zalomenie a príprava tlačových podkladov: Veronika Sabovčíková, DTP Perfekt

Fotografie, ktoré nemajú popisky sú ilustračné.

Vydal Perfekt, a. s., Cukrová 14, 811 08 Bratislava, ako svoju 767. publikáciu.
Rok vydania: 2017
Prvé vydanie

Tlač: FINIDR, s. r. o., Český Těšín

Knihu si môžete objednať vo vydavateľstve PERFEKT, Cukrová 14,
811 08 Bratislava, e-mail: odbyt@perfekt.sk alebo kúpiť v Kníhkupectve Vojtecha
Zamarovského, Karpatská 7, 811 05 Bratislava 1, alebo na www.perfekt.sk
s 30 % zľavou.

Elektronickú verziu tejto knihy si môžete kúpiť na internetových portáloch
www.martinus.sk a www.dibuk.sk.

ISBN 978-80-8046-816-3

AKO PSY MENILI SVET

100 + 3

PRÍBEHY
NAJZNÁMEJŠÍCH PSOV

SAM STALL

Venované waleskému korgimu Cortneymu, môjmu
najväčšiemu obdivovateľovi. City boli vzájomné.

OBSAH

Úvod	7
Veda a príroda	11
História a politika	45
Umenie a literatúra	83
Kultúra	105
Hrdinovia	145
Slovenskí hrdinovia	173

ÚVOD

„V dejinách je viac príkladov vernosti psov ako vernosti priateľov.“

Alexander Pope

Dlhý, plodný a mimoriadne komplexný vzťah psov a ľudí sa začal ako obchodná dohoda. Pravdepodobne sa to celé udialo takto: Pred desiatkami tisíc rokov z neznámych dôvodov svorka vlkov a skupina jaskynných mužov spojili sily. Toto prelínanie vytvorilo niečo, čo manažéri v dnešných časoch nazývajú synergiou. Vlky mali vycibrené zmysly a ľudia zas obrovské mozgy schopné používať smrtiace zbrane.

Z tohto nevšedného párika prírody sa stala neprekonateľná dvojica. No cestou k ovládnutiu sveta sa stalo čosi nezvyčajné. Z vlkov sa postupne stali psy, ktoré sa fyzicky a psychicky zmenili, aby spĺňali špecifické potreby ľudí. Stále sme s nimi lovili, ale taktiež pásli stáda, lopotili sa a dokonca s nami bok po boku aj bojovali vo vojnách. Postupne však ľudia prestali vnímať psy len ako pracovný prostriedok a stali sa z nich naši spolupracovníci, dôverníci a priatelia. Dokonca si trúfame povedať najlepšie priatelia človeka.

Ten pocit je zjavne vzájomný. Samozrejme, nemôžeme s úplnou istotou povedať, čo si psy o nás myslia, keďže nedokážu rozprávať. Môžeme ich súdiť len podľa ich

skutkov. Skutkov, ktoré sa po stáročia vyznačovali odhodlanosťou, odvahou a nesebeckosťou a ktoré by zahabili aj nemálo ľudských hrdinov. A práve to umožnilo, aby táto kniha nielen vyšla, ale aby bola aj hodnoverná.

Čo teda psie šelmy pre nás urobili? Zachránili nás pred istou smrťou a viacerých pred nudou a samotou. Ich vystupovanie a konanie išlo príkladom na bojisku a prinášalo pokoj do našich domácností.

Hrdinské činy koná každodenne množstvo psov, ale len málokedy sa ich skutky dostanú do žiary reflektorov. Niektoré sa však za ne zaslúžene stali známymi. Bez prehánania by sa dalo povedať, že osudy niektorých krajín a ríš záviseli práve od našich štvornohých priateľov. Život Alexandra Veľkého by nebol dostatočne dlhý na získanie obrovskej moci, ak by mu jeho vojnový pes Peritas nezachránil počas boja život. Napoleon by sa k Waterloo ani nedostal, keby ho rybársky pes nebol zachránil pred utopením. Viliama Mlčanlivého, otca holandského národa a predka kráľa Viliama III. z Anglicka, by zabili v jeho posteli, keby ho jeho mopslík nebol včas varoval.

Ďalšie významné psy zanechali svoje stopy pozoruhodnými spôsobmi. Filmy ako *Casablanca* či *Matrix* by možno nenakrútili, nebyť nemeckého ovčiaka Rin Tina, ktorý zachránil filmovú spoločnosť Warner Bros. pred krachom. Kariéra anglického básnika Alexandra Popa by trvala krátko, keby nebolo jeho nemeckej dogy Bounce. Opery Richarda Wagnera mohli vyzeráť úplne inak bez umeleckého vplyvu jeho chlpatých spolupracovníkov, Pepsa a Fipsa.

Psy figurujú v mnohých najvýznamnejších politických, kultúrnych a umeleckých úsiliach ľudstva a ich

vplyv takmer vždy smeruje k dobru. To by nás však nemalo prekvapiť, pretože takmer každý pes, či už sa menia dejiny alebo nie, pozitívne ovplyvňuje ľudí okolo. Výmenou za hladkanie dostávame veľkorysú oddanosť. Za misku s jedlom získame neochvejného spojencu. Darovaním kúska srdca dostávame kvantá lásky. Znie to ako ziskový vzťah pre obe strany, ale ľudia profitujú určite viac.

Hlboko vo svojom vnútri vieme, že sme si takého priateľa nezaslúžili. No možno, naozaj len možno, nás psy môžu inšpirovať, aby sme boli takými ľuďmi, akých si nás ony predstavujú.

VEDA
A
PRÍRODA

SNUPPY

PRVÝ KLONOVANÝ PES NA SVETE

Mnohí psičkári si myslia, že každý jeden pes je jedinečný. To však nemožno povedať o havkáčovi pomenovanom Snuppy, prvom klonovanom psovi na svete.

Snuppy sa narodil 24. apríla 2005. Bol výsledkom dlhoročnej práce juhokórejských vedcov Národnej univerzity v Soule (SNU) – pričom meno Snuppy je spojením skratky SNU a anglického slova puppy (v preklade šteňa). Aby vedci vytvorili tento jeden jediný klon, museli preniesť viac ako tisíc embryí psov do tiel stodvadsiatich troch sučiek. Výsledkom boli však len tri chabé gravidity, z ktorých sa ako úspešná napokon ukázala iba jedna. Snuppyho, afgánskeho chrta vyklonovaného z kožných buniek ucha psa menom Tai, vynosil žltý labradorský retriever.

Človek by sa mohol čudovať, na čo to vôbec bolo dobré. Odpoveď vedcov však bola jasná. Ako dôvod uviedli, že takéto klony možno použiť na štúdium ľudských chorôb alebo na produkciu ľudsko-kompatibilných kmeňových buniek. Muža zodpovedného za tento projekt, Hwang Woo-suka však čoskoro diskreditovali, keď odhalili sfaľované výsledky o klonovaní ľudských kmeňových buniek. Zatiaľ čo Hwang klamal o výsledkoch svojej práce s ľuďmi, štúdie preukázali, že jeho tvrdenia o Snuppym boli pravdivé.

LAJKA

PRVÝ POZEMŠŤAN VO VESMÍRE

Po šesťdesiatich rokoch mnoho ľudí zabúda na to, že prvým tvorom, ktorý sa dostal na obežnú dráhu skôr ako človek, bol pes. Pes, čo otvoril nové obzory, bol malý tulák, odchytený z moskovských ulíc počúvajúc na meno Lajka.

Lajkin let bol propagandistickým manévrom na zviditeľnenie sovietskej nadradenosti v raketovom priemysle. Sovietsky vodca Nikita Chruščov informoval ruských vedcov zodpovedných za sondu Sputnik, ktorá odštar-

tovala vesmírne preteky, o potrebe zostrojenia nového vesmírneho korábu. Na obežnú dráhu ho mali vypustiť 7. novembra 1957, na počesť štyridsiateho výročia Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie. Hoci vedci neboli zatiaľ pripravení nové, sofistikovanejšie zariadenie vypustiť na obežnú dráhu, posúvanie termínu neprichádzalo do úvahy. Za mesiac teda zhotovili novú vesmírnu loď. Improvizovaný koráb mal minimálnu výbavu na udržanie základných životných funkcií, aby mohol prepraviť živé organizmy do vesmíru. Časový tlak vedcom nedovolil zabudovať tepelný štít a padák, ktoré by zaručili bezpečnú cestu späť. Pre každého pasažiera Sputniku II teda platilo, že cesta bude jednosmerná. Priekopníka vybrali zo svorky potulných moskovských psov a vytrénovali ho na experimentálne lety. Vedci zvolili psy, lebo sa domnievali, že sú dostatočne inteligentné a disciplinované na to, aby zvládli cestu do vesmíru, ako aj kvôli ich schopnosti zotrvať dlhší čas v stiesnených podmienkach. Na prvý let vybrali sučku kríženca huskyho vážiacu šesť kilogramov, ideálnu pre stiesnené priestory družice. Pôvodne sa volala Kurdrjavka, ale meno jej zmenili na Lajku, keďže svetové médiá mali ťažkosti s výslovnosťou mena. V Spojených štátoch dostala prezývku Muttnik, čo je kombinácia slova mutt, (v angličtine pouličný oriešok) a slova Sputnik.

Sputnik II s Lajkou na palube vypustili 3. novembra 1957. Udalosť sprevádzal celosvetový mediálny ošiaľ. Umiestnenie prvého živého tvora na obežnú dráhu bolo podľa Sovietov veľmi významným krokom. Neskôr sa však ukázalo, že úspechy neboli také prevratné, ako sa to v tom čase opisovalo. Rusko desaťročia tvrdilo, že Lajka prežila na obežnej dráhe zeme celé dni, až kým

nepodľahla zlyhaniu systému zabezpečenia životných funkcií. Pravdu odhalili až štyridsaťpäť rokov po historickom lete. Ruskí vedci, ktorí pracovali na programe, v roku 2002 priznali, že pes skončil už počas prvých hodín letu, pravdepodobne na následky tepelného šoku. Družica ostala na obežnej dráhe až do 14. apríla 1958.

Našťastie, z trinástich ruských vesmírnych psov, ktorých vyslali na obežnú dráhu počas nasledujúcich desiatich rokov, bola Lajka jediná, ktorá cestu neprežila. V očiach majiteľov psov po celom svete to však bola zbytočná smrť. „Čím viac času uplynulo, tým viac je mi to ľúto,“ vyhlásil o desiatky rokov neskôr inžinier Oleg Gazenko, ktorý pracoval na vesmírnom programe. „Poznatky z tejto misie neboli dostačujúce na to, aby ospravedlnili smrť psa.“ To, že dnes Lajku obdivuje svet, je len malá útecha. Spomínajú ju v nespočetnom množstve kníh a filmov, a zvečnili ju na mnohých poštových známkach po celom svete. Azda najosobitejším Lajkiným pamätníkom je obrovský monument dobyvateľov kozmu v Moskve, ktorého súčasťou sa stala. V duchu kolektivismu nezobrazuje masívny basreliéf žiadnych konkrétnych kozmonautov či vedcov zapojených do programu. Jediným prieskumníkom, čo získal v celom monumente osobný portrét, bola práve Lajka vnútri kapsule, ktorá sa stala miestom jej posledného odpočinku.

DUMPY

AKO SA Z NEČISTOKRVNÉHO BEZDOMOVCA STAL ČISTOKRVNÝ

Čistokrvné psy sú v ríši plemien považované za urodzené. No rovnako, ako je to s ľudskou šľachtou, niektoré z najprominentnejších mien vzišli zo skromných začiatkov.

Je ťažké predstaviť si skromnejší začiatok vzniku plemena ako v prípade Boykin španiela, stredne veľkého poľovného psa, dobre známeho na americkom Juhu. Pôvodného prapredka tohto plemena možno spätne objaviť v jednom túlavom psovi, ktorého meno Dumpy vonkoncom nebolo aristokratické. Alexander L. White našiel úbohé, špinavé stvorenie, potulujúce sa pred kostolom v Spartanburgu v Južnej Karolíne, v roku 1911. Vzal ho domov, nakrmil a vykúpil a na početných poľovačkách zistil, že Dumpy má dobré predpoklady na to, aby sa stal výborným sľedičom. Whiteov priateľ, tréner psov Whit Boykin, si myslel to isté.

White venoval najdúcha z cintorína Boykinovi, ktorý ho krížil s ďalšími nádejnými poľovnými psami. Po dlhom šľachtení, Dumpyho potomkovia získali vzhľad elegantne vyzerajúcich Boykin španielov, ako ich poznáme dnes. Boykin sa stal dokonca oficiálnym symbolom amerického štátu Južná Karolína, čo je pre synov a dcéry túlavého psa, kríženca celkom dobrý pokrok.

TITINA

PRVÝ PES, KTORÝ PRELETEL NAD SEVERNÝM PÓLOM

Takmer každý pes, ktorý kedysi navštívil arktickú oblasť, ťahal sane. To ale nie je prípad neohrozenej sučky foxteriéra volajúcej sa Titina. Na severný pól sa dostala v relatívnom pohodlí na palube vzducholode.

Tento malý túlavý hladujúci psík blúdil ulicami Ríma. Jednej noci v roku 1925 sa však naňho usmialo šťastie a stretol priekopníka stavby vzducholodí Umberta Nobileho. Odvtedy boli Nobile a Titina (pomenovaná podľa jednej talianskej piesne) nerozlučiteľní. Zdieľali nebezpečenstvo, dobrodružstvo a nakoniec aj hanbu.

Boli si natoľko blízki, že v roku 1926 urobil Nobile nezvyčajné, neuvážené rozhodnutie. Na historický pokus, ktorého cieľom bolo preletieť v ním skonštruovanej vzducholodi ponad severný pól zbral so sebou svojho päťkilogramového psieho maskota. Maličká Titina nezaberala veľa miesta, ale ako veľmi rázne podotkol vedúci expedície, slávny polárny bádateľ Roald Amundsen, priestory na palube vzducholode Norge boli také obmedzené, že celá šestnásťčlenná posádka nemala ani len miesto na sedenie. Titina bola jediná, ktorá si užívala luxus. Usalašila sa na kope zásob.

Jej prelet ponad pól urobil z maličkého psa oblúbenca médií. Správy z expedície o ňom zaznamenávali všetko, od podmienok na život až po to, čo mal počas preletu oblečené (červené vlnené tričko). Jeho životopis sa

zjavil dokonca aj v *New York Times*. Po prvom lete išiel s Nobilem na celosvetové turné, na ktorom stretol množstvo osobností od herca Rudolpha Valentina až po politika Benita Mussoliniho. Veľký slávny letec tak miloval svojho psa, že sa nikdy nedal odfoťiť bez neho.

